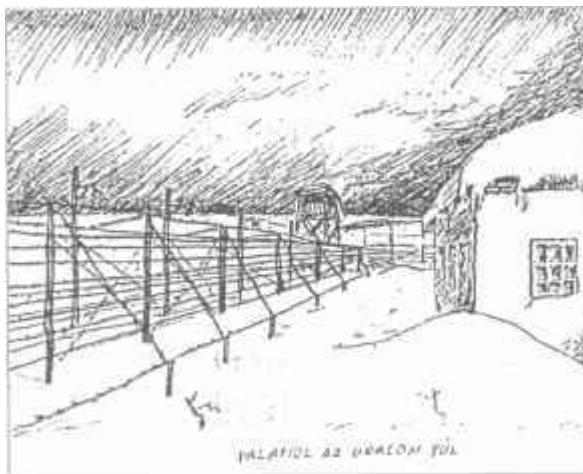

BERENTÉS TAMÁS

NYOLC ÉV A SZÖGESDRÓTOK ÖLELÉSÉBEN

(Molnár János rajzával)

Ez az írás olyan, mintha napló volna - de nem az.

A naplót az események sodrában, azon melegében vetik papírra. Aki írja, jól emlékezik életének minden kis mozzanatára, lehetősége nyílik arra, hogy valóságghű, tárgyilagos leírását adja mindannak, amiről beszámolni kíván.

Az én írásom valójában visszaemlékezés; csak a formája naplószerű. Így aztán hézagos is; ám én is elmondhatom: „az mi keveset írtam, az igazat írtam.”

Aki elolvassa a következőket, látni fogja: a körülmények nem voltak alkalmasak a naplóírásra; jószerént még az életben maradásra sem.

A "Kedves Barátom!" megszólítás Fehérváry István barátomnak, bajtársamnak szól. Hadapródiskolai osztálytársam Ő, akit a Rákosi-időkből börtönbe vetettek, meghurcoltak. A Forradalom bukása után emigrált; szorgalma, kitartása révén magának egzisztenciát teremtett. Nyugaton jelentette meg „Börtönvilág Magyarországon” és „Szovjetvilág Magyarországon” című munkáit. (Ezek azóta már itt is napvilágot láttak.) Ez utóbbi kötet második javított kiadásához küldtem meg fogságom történetének rövid leírását, mely jelen visszaemlékezéseimhez segítségül szolgált.

Ez a visszaemlékezés nem valami jeles mű. Bizonytalán számos hibája, hiányossága van. Nincs mögöttem irodalmi tevékenység, írói alkat sem vagyok. Joggal mondhatni: akkor meg minek időt, munkát, papírost pocskolni...? Kit érdekel ma már, hogy félszáz esztendőnek előtte mi történt néhány tízezer magyarral, amikor a világégés pusztító viharában százezrek élete veszett el?

Ez az okoskodás igen meggyőzőnek látszik.

Ám, ha mindenki így gondolkodnék, AKI OTTJÁRT ÉS TÚLEITE, akkor a sokezernyi mártírhalt halt áldozata válnék hiábavalóvá. Ezt nem engedhetjük meg.

Budapesten a Honvéd téren emlékmű hirdeti: a nemzet nem feledheti mártírjait. Írásommal emléküknél kívántam szolgálni.

Berentés Tamás

Kedves Barátom!

Lapodat 1991. szeptember 20-án kaptam kézhez, és csak azért nem válaszoltam azonnal, mivel előbb néhány - a témában érintett - bajtársunk hozzájárulását ki akartam kérni.

Most, hogy ezt megkaptam, ím, leírom történetemet. Ez rövid és vázlatos lesz, no meg - ami az adatokat illeti - bizonyára hiányos is, mert emlékezetem megkopott. Ám vannak felejthetetlen események, melyek halálunkig elkísérnek.

I.

A háború tragikus véget ér. Fogság és szökés. Letartóztatásom. Magyarországi börtönök. Irány: Kelet. A GULÁG keblére ölel.

A repülőhadapród iskola 1942. évi felosztása után a pécsi Zrínyi Miklós gyalogsági hadapród iskolában folytattam tanulmányaimat, 1944. nyaráig. Elvileg ősszel folytathattuk volna a repülő akadémián választott hivatásunkat, de erre már nem kerülhetett sor a hadihelyzet aggasztó változásai miatt. A nyár még egy vakbélműtétet is tartogatott számomra, így aztán úgy hozta a sors, hogy néhány hetes késéssel a soproni Rákóczi Ferenc gyalogsági hadapród iskolához vonultam be, ahol is zászlóssá avattak. Beosztásom zászlóalj segédtiszt volt. Évfolyamtársaim ekkor már Németországban (Drezda és Döbberitz környékén) voltak, és az Iskola is készülődött az evakuálásra. Talán november lehetett, Budapest ostrom alatt állt, az ország kétségbe ejtő helyzetben vergődött. Mindenki látta környezetemben, hogy a háborút elvesztettük. Láttuk a nyilasok önkényeskedéseit - úgy vélték, eljött az idejük a nagy harácsolásra. A Kormányzó Urat erőszakkal eltávolították helyéről, káosz és fejetlenség uralkodott mindenütt.

Egy napon megjelent nálam egy volt repülő hadapród osztálytársam, aki elmondta, hogy számosan közülünk jelentkeztek egy német parancsnokság alatt álló ejtőernyős alakulathoz (Pápa 101. bev. kp.), a parancsnok Otto Skorzeny, és majd jól odavágnak még egyet a bolsevik megszállóknak. Hívott, és nekem ezt nem kellett kétszer mondani.

Hamarosan egy burgenlandi kis faluban voltam a Jagdverband Südost fedőnevű alakulatnál, arra várva, hogy a speciális kiképzés után - a szovjet vonalak mögötti feladatokat végrehajtsam. Az egység kb. 20 emberből állott (közülük egy kárpátaljai ruszinna), de a környező térségben még voltak hasonló alakulatok. Osztálytársaink közül itt szolgált még: Garád Pál, Molnár János (mindketten a GULÁG fogságába kerültek, 8-9 év után szabadulva), Fehér Ferenc, Mucsy Endre, Scherr Zoltán (három év hadifogsággal fizetett), Vörös Miklós (öt az NKVD kivégezte). Itt jegyzem meg, hogy a háború befejezése után a szovjet „Szervek” kész névsorral rendelkeztek azokról, akik ennél az alakulatnál szolgáltak, és mindenkit, akit kézre tudtak keríteni, katonai törvényszékük elé állítottak. De erről majd később.

A drámai gyorsasággal bekövetkezett események folytán, az az egység, amelyhez én tartoztam már nem kerülhetett bevetésre, mert 1-2 nappal előbb a wienereustadti reptéren lévő gépünk egy bombázás folytán elpusztult. Előttünk került bevetésre szegény Vörös Miksi; állítólag már várták a helyszínen az NKVD emberei. (Nem tudok szabadulni attól a gondolattól, hogy az egységünk említett ruszin tagja voltaképpen az oroszok beépített embere volt.)

Ami ezután még hátra volt, az nekünk olyan volt, mint egy lidérces álom. Áttelepülések, bombázások, bujóciska a bécsi erdőben a rajtunk túlhaladt oroszokkal; végül is a háború Krems-nél ért véget számunkra.

A Duna déli oldalán oroszok nyüzögtek, mint a hangyák. Az északi oldalon három megtépzott SS hadosztály állott (a das Reich, a Führer és a Totenkopf hadosztály), alig zászlóaljnyi erőtlé képviselve egyenként. Az utolsó két hét így telt el - 1945 április írtunk ekkor - míg nem egy hajnalon a németek felkerekedtek és eltűntek nyugati irányba; semmi kedvük nem volt a szovjetelek fogságába esni. (Ez nem is lett volna lehetséges, mivel akkortájt a Schutz Staffel tagjait szó nélkül lelőtték, kézrekerítésük esetén.)

Természetesen, mi sem akartunk a fogságukba kerülni (talán 8-10 fő, közöttük Scherr Zoltán és Garád Pali is), így aztán mi is elindultunk nyugatnak. Közben a német rádió bejelentette a kapitulációt, mi pedig - akik szinte éjjel-nappal erőltetett menetben gyalogoltunk nyugati fogságban reménykedve

- ráéberedtünk, hogy az orosz megelőzött minket; gépesített alakulatai immár akadálytalanul nyomultak előre, így aztán nem maradt más hátra, mint kézi fegyvereinktől megszabadulni, civil ruházatban - ezt még kremsi indulásunkkor szereztük - elérni a tőlünk D-re kanyargó Dunát: az volt az elképzelésünk, hogy vízi úton térünk haza Magyarországra.

Talán május 14-16 körül, az esti órákban értünk a folyóhoz, úgy vélem valahol Grein - Persenbeug között. A part elhagyott volt, és bozotos, rejtőzésre alkalmas. Tőlünk Ny-ra kisebb falu sejtett a félhomályban, s mi elindultunk feléje azt gondolván, hogy megpróbálunk kenyeret venni, s aztán valami vízi alkalmatosságot szerezni.

Váratlanul - a falutól már nem messze - bukkantunk rá későbbi járművünkre. Egy alumínium motorcsónakot hibált a víz, mely a partra sodródva fennakadt a parti gyökérezeten, orrát egy bokor aljába fúrva. Sem motor, sem evező nem volt hozzá; pillanatnyi habozás nélkül birtokba vettük, már csak azért is, mert az oldalán olvasható felirat szerint a motoros nemrég még a Budapesti Rendőrség tulajdona volt. Ki gondolt a kenyérre akkor, amikor imé, ott a hajó amely hazavisz minket? Belétek hát a teknőt, s csorogtunk immár keletnek, hazafelé...

Igy telt el azután néhány nap: nappal elrejtőztünk a vízparti bozótban, lehetőleg távolabb a lakott helyektől, éjjelente pedig a vízen magunkat ringatva ladikáztunk a „kívánatos irány” tartva. Persze a dolog nem volt ilyen egyszerű s főképpen nem ily romantikus. Inkább nyugtalanító és vészjósló; le-robbantott hidakkal, úszó aknákkal, döglött lovak s nem egyszer katonák és civilek tetetmeivel. Evezőként deszkadarabok és tenyerünk szolgáltak. Fáradtak voltunk, mert a bokrok alatti rejtőzés - a partmenti utak erős forgalma miatt - nem nyugított pihenést, inkább a felfedeztetés állandó félelmét; éjjel meg figyelniünk kellett, hogy a sodrásban maradjunk, neki ne menjünk valami nem kívánatos roncsnak. Éhesek voltunk, mert volt ugyan egy 20 kg-os húskonzervünk, de nem volt kenyerünk - a szomjunkt sem tudtuk eloltani: kulacsaink rég üresek voltak. Vesztemre néhány korty dunavízem ittam, s ettől belázasodtam. Arra még emlékezem, hogy egy orosz naszdád oly közel húzott el mellettünk, hogy belefordultunk a folyóba. Fényszóróikat ránk irányítva és a legénység röhögésétől kísérve lettek magunknak jó mulatságot a bátor szovjet naszdádok... még szerencsénk is volt, hogy nem jöttek nekünk: megtehették volna bátran. Bécs előtt nem messze aztán egy másik naszdádjuk kifogott minket, s ezzel „békés” hajókázásunk a Dunán be is fejeződött.

Egy fene nagy táborba kísérték, ahol sok barak állott, s ezekben rengeteg ember, bezúfolva. Homályosan emlékezem arra is, hogy egy priccse fekszem, s arra ébredek, hogy egy orosz ül a hasamon, s azzal van elfoglalva, hogy karórát csatolja le. Ez a kábulat két-három napon át tartott; lassan kezdtem magamhoz térni. Éppen ideje volt, mert rövidesen kihajtottak minket az udvarra, és gyalogmenetben elindítottak a külvárosi, széles úton: vélhetően egy pályaudvar lehetett a cél, a nyilvánvaló bevagonírozás végett. (Amint azt majdnem kilenc év múltán megtudtam Scherr Zoltántól: romániai hadifogolytáborba vitték őket, ahonnan 1948-ban hazatérhettek, aki megérte.)

A menet mindinkább beépített területen haladt. Lépteinket kutyás őrség vigyázta, nehogy eltévedjünk. Garád Palival odalámon egy ötös sor („po-pityorkam” -ötösével! - ezt még sok ezerszer hallottam később...) szélén kutyagoltunk a soknemzetiségű népség között, amikor egy szűkebb és jórészt lebombázott utcába kanyarodtunk. Torlódás keletkezett, mert az ötös sor nem fért el: tokoladás; az örök szitkozódása közepette, amit a kutyák csaholása csak még kaotikusabbá tett, Pali megragadta a karomat és már bent is voltunk egy lebombázott üzlet kirakatában, meghúzva magunkat a mindenféle kacat között. Így visszagondolva, és későbbi tapasztalatom alapján, nyugodtan ki merem jelenteni, hogy tettünk felért egy öngyilkossági kísérlettel: a menet karnyújtásnyira haladt el

előttünk őrstül, kutyástul. Ha felfedeztek volna - és erre nagy esélyünk volt - abban a pillanatban a helyszínen lelőnek; ugyanis ezért - mármint egy szökés megakadályozásáért - jutalom járt: kitüntetés, néhány nap szabadság. Mi cselekedtünk esetleges következményeit nem mérlegeltük. Én legalább is úgy fogtam fel a dolgot, mint egy játékot; vissza nem téő alkalmat arra, hogy egy felettébb kínos helyzetből szabaduljak. Azt hiszem, Pali is így érzett, s amikor beesteledett szépen kísértünk magunk is a vasútállomásra, ahol a veszteglő számos szerelvény között a nekünk (kettőnknek) szánt is várakozott a sorára. Hogy meddig, azt nem tudtuk meg, mert addigra kinéztünk magunknak egy másikat: alacsony rakfelületű, igen hosszú vontatmány vesztegelt az egyik vágányon, láthatóan szerszámgépekkel roskadásig megrakva, jórészt letakarva ponyvával. A mozdonya „megfelelő irányban” állott, így a döntés nem volt nehéz. De nem a ponyvák alatt húztuk meg magunkat, hanem egy kb. 1 m x 1,6 m méretű fából készült raklapon, mely a vagon hasa alatt, közvetlenül a forgószámoly mellett függött; szögvas keret tartotta, melyet csavaros kötés rögzített a kocsi erős padozatához. Ott szorosan egymáshoz bújunk, kissé összehúзва magunkat, hogy a kocsisor előtt fel-alá sétálgató őrok észre ne vegyenek. Véget nem érőnek tűnő várakozás után, már sötét éjjel volt, amikor a szerelvény nagy csikorgással megindult. Csak azt tudja értékelni azt a zakatolást igazán, akinek módja volt már hasonló kójutazásra: a fejünk és a bokánk a kerekektől arasznyi távolságra, nyújtózkodni sem volt igazán biztonságos, különösen a megállás, várakozások idején, hiszen az őrok ilyenkor a kocsik előtt járkáltak, és csak lehajolni elég lett volna ahhoz, hogy észrevegyenek minket. Természetesen amíg utazunk - két nap és két éjjel - nem ettünk, nem ittunk. Végre, Győr környékén valahol, amikor már sötét volt és a szerelvény egész lassan haladt, elgémberedett testünket lecsúsztattuk a talpfákra, s a vagonok végtelen sora elhaladt fejünk felett. Jó idő eltelt, míg egyáltalán lábra tudtunk állni. Feküdtünk a sínek között, kinyújtott lábainkba lassan visszatért az élet. Szép, csöndes, szitáló eső simogatta arcunkat: nagyszerű érzés volt. Felkeltünk és a sínek között elindultunk a „megfelelő irányba”.

Útunk még vagy másfél napig tartott, de azt már teljes kényelemben - egy személykocsi tetején - tettük meg. Sokan utaztak akkoriban ílymódon, nem volt abban semmi rendkívüli.

Pesten nagy öröm ért: Szeretteim túléltek a főváros ostromát; igaz, gyöngyösi lakásukban majd mindenük odaveszett. Nékem Nagynéném élt Budán a Rózsadombon álló kis családi házukban; férje Jesze Kálmán őrnagy a Honvéd Térképészeti Intézetben szolgált, az I. világháború katonája volt, éveket töltött hadifogságban, ahonnan kalandos körülmények között tért haza, érintve számos távol-keleti országot. Egy esztendeig eltartott, amíg hazaverekedte magát. Néha egy-egy rövid utalást tett kalandjaira, melyeket mi gyerekek szent borzadállyal hallgattunk. Itt töltöttünk öt-hat napot Palival együtt, paprikás zsíroskenyéren és teán. Majd Pali hazautazott Sopronba (ez a város is kedves számomra, mert néhány hónapot még mint II. éves töltöttem a Rákóczi falai között), én pedig Gyöngyösre.

Közben megindult „Igazolási eljárásom”. Ez akkor minden hivatalos tiszt számára előírás volt, és abból állt, hogy egy bizottság előtt két tanúval oldalán kellett megerősítenie - akik jót álltak érte -, hogy nem volt nyilas érzelmű, vagy háborús bűntettek elkövetője. Ez számomra sikerült, és 1945 őszén megkaptam beosztásomat a 6. Hadosztályba, Balatonalmádiba. Szolgálati helyemet azonban már nem tudtam elfoglalni, mert október 25-én reggel az NKVD letartóztatott. Ez a következőképpen történt:

Nagynéném Keleti Károly 25. alatti házában, éppen reggeli étkezés közben bejelentkezett egy jól megtermett, kissé idegenes kijetéssel beszélő fiatalember azzal az ürüggyel, hogy a rendőrség nyomozója (fényképes igazolványt mutatott) és kérte, hogy a szomszéd Bimbó utcai őrsre szíveskedjek vele

csak öt percre átmenni, mivel igazolásom ügyében volna valami tisztázni valójuk. Mondtam neki, várjon egy kicsit, megiszom a kávémat... - Azonnal itt lehet, ne féljen nem fog kihűlni! - mondotta a derék nyomozó, de mihelyt kiléptünk az utcára, dalamba nyomta a mordályt. Ha a zakómat magamra veszem, másként alakul a dolog: annak a zsebében lapult Édesapám 6,35-ös kis belga Browningja. Talán lett volna esélyem.

Derék kísérőm hangnemet váltott. Közölte, hogy az első gyanús mozdulatra figyelmeztetés nélkül lelé, amit jó lesz figyelembe vennem. Volt még néhány keresetlen szava, de azokat anyanyelvén mondotta; talán ruszinul. (Számosan akadtak közöttük orosz szimpatizánsok, akik úgy vélték, most eljött az ő idejük, hogy karriert csinálhassanak. Mivel sokuk beszélt, ha törve is a magyar nyelvet, előszeretettel vállalkoztak tolmácsi szerepre. Megnyugvással tölti el lelkemet, hogy ezek mind-mind, kivétel nélkül az NKVD terítékére kerültek, miután Júdás szerepüket eljátszották. És azt is bizonyosra veszem, hogy amennyiben későbbi lágeréletük során kiderült önként vállalt szerepük, és megérték az 1950-es esztendő - amikor is a politikai elítélteket elkülönítették a köztörvényes bűnözőktől, Magyarán külön légerekbe irányították őket, hogy meg ne fertőzzék! amazokat - a „Spec-lágerekben” maguk az elítéltek végeztek velük. Persze csak azokkal, akik e boldog időt megérték.)

De térjünk vissza 1945 október 25-e délelőttiére: A Margit-hídnál keltünk át kompon a pesti oldalra. Egy pillanatra eszembe jutott: mi lenne, ha beleugranék a Dunába? De aztán elvettem a gondolatot: hiszen nincs mit számonkérniök tőlem, a háborúnak vége, magyar állampolgár vagyok, háborús bűn nem terhel, erről még „Igazolásom” is van. Észjárásom normálisan működött, de nem ismertem az NKVD észjárását; merőben ellentétes volt már akkor is: évtizedekre visszamenőleg és még évtizedeken át. Ennek az észjárásnak alapjait Lenin és tanítványai rakták le még a 20-as évek elején: a CSEKA-GPU-OGPU-NKVD-MGB-KGB néven félelmetes állami terrorszervezetet építettek ki. A „Szervek” legfőbb irányítója J.V.Dzsugasvili volt (ismertebb nevén a Népek Atyja, a Népek Tanítómesetere stb., stb. Sztalin generalisszimusz). Persze arra gondosan ügyelt a Népek Atyja, hogy háttérben maradjon; a sok-sok tízezernyi politikai per lefolytatása a középszinten elhelyezkedő káderek dolga volt. Az országos jelentőséggel bíró, nagy politikai tisztogatások levezetése olyanok feladata volt, mint: Dzerzsinszky, Jagoda, Jezsov, Berija. Jellemző, hogy egyikük sem halt meg természetes halállal. Oly félelmetes volt ez a gépezet, hogy európai, civilizált ember elképzelni sem tudja. A besúgóktól senki biztonságban nem érezhette magát - még a családon belül sem! A Szovjetunió Büntetőtörvénykönyvének leghírhedtebb szakasza volt a politikai „bűncselekmények” paragrafusa: az 58. §. Ennek alapján a csecsemőtől az aggastyánig bezárólag mindenki elítélhetővé vált. Ime röviden felsorolom, milyen széles skála állott a Bíróságok rendelkezésére, ha valaki eléjük került: hazaárulás, a kommunista rendszer gyengítése, fegyveres felkelés, az ellenség támogatása, a nemzetközi burzsoázia támogatása, kémkedés, kártétel az ipar, a kereskedelem, a közlekedés és a pénzügyek terén, terrorcselekmény, diverzió, szovjetellenes propaganda, politikai bűnös feljelentésének elmulasztása (apa és testvér ellen is!), szabatózás, a cári rendszer kiszolgálása. És büntetendő volt nem csupán ezen cselekmények elkövetése, de az elkövetés VÉLHETŐ SZÁNDÉKA is! El tudják ezt képzelni?! Épeszű ember nem tudja elképzelni. És mégis: így élt ennek az óriási birodalomnak a népe akkor már évtizedek óta és még évtizedekig.

Elképzeltetlen jogtiprás volt, hogy velünk szemben, idegen állampolgárokkal szemben is alkalmazhatták az 58. §. széles választékát, mintha mi a szovjethaza hűtlen állampolgaraiként a háborúban vagy annak végétével a saját szülőházaikra támadtunk volna, vagy ezt szándékoztuk volna tenni, bár ebben az éber szovjet elhárítás megakadályozott - dicsőségére legyen mondva.

Közben átértünk a túloldalra. A Felka u. 6. szám alatt volt az NKVD (Narodnij Kommisszariat Vnutrinnij Dzel - Belügyi Népbiztosság) egyik székhelye. Szervezetileg a Szovjetunió Dunai Flotillájához tartoztak, már találkoztunk velük, illetve naszdájaikkal. Kísérőm teljesítette feladatát, midőn az őrségen átadott, elismervény ellenében. Többé nem láttam.

Az őrség bekísért egy irodának kialakított helyiségbe. A ház a 30-as években épülhetett, úgy emlékezem, háromemeletes volt. A lakókat kitéték lakásaikból, ahová betelepült a „Szerv”. Szóval: betuszkoltak egy szobába, ahol néhány matroz és egy-két altiszt üldögélt. Kitéltettek egy kérdőívet az adataimról és egy másikat a tőlem elvett tárgyakról: óra, derékszíj, cipőfűző. Ezt aláírtatták velem. Bizonytalán a felsorolás után az állt, hogy a tárgyakról lemondok a javukra, mert órát soha nem láttam viszont. (Ez már a második óra volt, amit elvettek.) Ekkor - az elvett derékszíj és cipőfűző láttán - megéreztem: a kávé végérvényesen kihűl, mire ezektől megszabadulok. Így is történt: több mint nyolc év telt el addig.

*

Avatott írónak kellene lennem ahhoz, hogy érzékeltetni tudjam: milyen érzések kavargtak bennem, akkor, amidőn ott állottam a jóltáplált, tagbaszakadt NKVD-legények előtt, akik szemmel láthatóan elégedettek voltak magukkal: ímé, ismét lecsaptak egy fasiszta ügynökre, az ellenségre, akit most megakadályoztak abban, hogy bűnös aknamunkáját tovább folytassa dicső hazájuk ellen. Ott állottam előttük a kifűzőt cipőmben, derékszíj nélküli nadrágot balkezemmel tartva, hogy le ne csússzon, egy megalázó testi moizás után... Ez különösen szórakoztatta őket. Az volt az érzésem, hogy ezt a procedúrát szándékosan nyújtják oly hosszúra, s azért, mert élvezetet jelent látni a letartóztatott zavarodottságát, kiszolgáltatottságát, minek érezte kiül az arcára. Miden bizonytalán magam is ilyen látványt nyújthattam, miközben egy 50 év körüli, bőrkabátos, kopaszodó és magyarul elég jól beszélő tolmács kérdéseire válaszoltam; e kérdések ekkor csak személyi adataimra és családi körülményeimre vonatkoztak. Ez a tolmács aztán végigkísért kihallgatásaimon, amelyekre a nap vagy az éjszaka bármely órájában számítani lehetett. Volt egy váltótársa is, egy hatalmas termetű, sárgahajú, katonaruhás nő a legszebb férfikorban. Ő is mahorkát szívott, mint a többiek, de róla éppen úgy nem tudtam, hogy orosz vállatömnak mit mond, akárcsak a bőrkabátos kopaszról sem. (Ez utóbbiról évek múlva megtudtam, hogy a sor végére kerülve, maga is bekerült a darálóba; mitsem használt az egykori ügybuzgóság, hogy olykor ő is ütött, pedig csak a tolmácsolás lett volna a feladata, és az sem segített, hogy a választott nép gyermeke volt.)

A „beléptetési procedura” színjátéka előre megrendezett, forgatókönyve nagyjából mindenki esetében azonos volt. Lényeg, hogy a letartóztatott személyt megalázza, lelkét, önértetét megtöri. A kérdéseket feltevő smasszer, a tolmács és a 3-5 főből álló - látszólag csak véletlenségből jelenlévő - röhgicsélők szerepe összehangolt, jól begyakorlott. Munkájuk eredményeként a letartóztatott lelki tartásától, nevelésétől, társadalmi helyzetétől, iskolázottságának fokától függően - mindenképpen másként lépi át kifelé menet a küszöböt, mint ahogyan befelé tette. Holott egy újjal sem értek hozzá.

Levezettek a pincébe, az őrt átvett, majd egy keskeny ajtón át betaszított a sötétbe.

Amikor belöktek a cellába - ha ugyan annak volt nevezhető az egykori szentároló rekesze - a hirtelen rámborult sötétségben az volt az első érzésem: nincs itt semmi baj, úgy is hamarost felébredek, hisz ami itt velem történik, nem lehet igaz.

A kezdeti koromsötétség lassan oldódni kezdett, és halványan kivehető volt a deszkajító keskeny részén beszűrődő fény. A szemközti, hullott vakolatú téglafal; kinyújtott karral is kitapogatható volt. Nem tudom, meddig álltam abban a nyirkos

odúban, kavargó gondolatokkal agyamban. Mert minden jel arra vallott, hogy ez bizony nem álom. Észletem, hogy lábaim alatt két szál keskeny deszka tart a szénporos víztócsa fölött néhány cm-re. A deszkákat néhány törött tégladarab tartotta. Az odú berendezése néhány otffelejített brikett - maradványa volt. Körülbelül, 1,5 x 2 m lehetett, vastag és repedezett faajtóval.

Odaléptem a részhez, homlokomat a deszkához szorítva. Az előtérből - ezt majd lesz alkalmam jól megismerni - egy ácsolt asztal sarka látszott, egy szék háttámlájára dobott orosz katonaköpeny és az asztal fölé lógó, sárga fényt árasztó villanykörte. Szemben, az asztal mögött jókora lakattal lezárt ajtó.

Csend volt, valahonnan egyenletes vízcsöpögés hallatszott, meg a nagyváros halk moraja, egy-egy teherautó motorzúgása a távolból.

Fázni kezdtem. Október vége felé járt az idő, s rajtam vékony nyári nadrág, trikó, meg egy szép, gyöngyházfényű, szürke ing volt. (Ez az ing még szerepelni fog később, azért is emlékszem rá jól, és ma is.) Az éhség egyelőre nem kizozott, bár reggel, úgy 8-9 óra között egy fél csésze kávé ittam s hozzá néhány harapás lekvároskenyeret a szépen terített régi családi asztalnál; porcelán csészében, ezüst kanálkával kevergetve a még forró kávémat. Te Jóságos Úristen! Mindez néhány órája még valóság volt...

És ekkor valami történt. Tamás! - suttogott egy hang, valahonnan a közelből... Tamás! - hallom ismét. - Tessék... nyugom ki végre, de fogalmam sincs, ébren vagyok-e vagy álmodom...? Mire a jóságos tündér: - Nem tudod, mi volt az Újpest - Fradi eredmény? Atyaisten! Ez a Molnár Jancsi, régi rep.hd. osztálytársam, akivel együtt voltunk annál a bizonyos Jagdverband-nál.. A Molnár zászlós úr! De hogy kerül ő ide?! És ez mind hagyján ahhoz képest, hogy ennek a csirkefogónak itt és most ez a legfőbb gondja?! Azt hittem, nem kapok levegőt, ilyen pofátlan kérdést is csak egy megveszekedett tud feltenni...

És bekövetkezett a csoda, az igazi csoda. Megnyugodtam. Kicséréltek. Az agyam, a lelkem, egész valóm kicséréldött. Vagy talán úgy lehetne inkább mondani: helyreállott bennem az egyensúly... Drága, jó, öreg barátom... Azóta is Ő az én Testvérem, Isten tartsa meg sokáig. De a baromi kérdésével jól seggberúgta megroggyant lelkivilágomat... Ma is hálás vagyok érte. Az őrt valahová kiment, s még jó félóráig nem jött vissza, így zavartalanul beszélhetünk egymással. Sok hasznos dolgot megtudtam akkor Tőle: azt, hogy kémkedés, terrorcselekmények, összeesküvés, szabotázs, amivel vádolják. A vad arra épít, hogy aki a mi mindenre képes alakulatunknál önként szolgált, az nyilvánvalóan meg is valószínűsítette a felsorolt gonoszságokat, vagy legalább is - és ez ugyanannyit nyom a latban! - ezen gonoszságokat kész lett volna elkövetni. (A szovjet btk. - mint mondtam - a vélhető szándékot is bünteti.) Jancsi azt is hozzátette, hogy minden lényeges dolgot tudnak rólunk.

Közben a társalgásba a harmadik cella is belépett: ott 6-8 bányászgyerek kuporgott, akiket szabotázzsal vádoltak. Velük majd később találkozunk. Azután visszajött az őrt, egy két méteres fickó, aki eddig az asztalnál üldögélt, olvasgatott és olykor énekelt. Szép hangja volt, de mindég ugyanazt a két dalt énekelte: „Ggye eto ulica, ggye eto dom...” és a „Málinkij domik na júge...” vagyis: „Hol az az utca, hol az a ház...” és „Kis házikó(ott)délen...”

Néhány óra múlva egy vödör forróvíz kíséretében lehozta az ebédéről való maradékot. Az egyszerűség kedvéért mindent egyben: volt benne leves, húsdarabok, s valami tésztaféle. János és én külön tányérban kaptuk a vacsoránkat, a többi vödöröstül beadták a dorogiaknak. (Úgy emlékszem odaválásiak voltak, mind 16-18 év körüliek.) Számukra a kihallgatások sora befejeződött, ezért lehettek együtt. Mi, Jánossal, külön cellát kaptunk, nehogy valami összeesküvéssel fenyegetsük a birodalom biztonságát.

Aznap már semmi érdemleges esemény nem történt.

(Folytatjuk)

